

точно с такава надежда (запазване на нормите – б.а.) са се основавали академии – да пазят подстъпите към езика, да връщат бегълците обратно и да прокуждат чужденците; тяхната бдителност и усърдие обаче е всуе; звуците са твърде своеволни и гъвкави за законови ограничения; да се оковат сричките и да се затвори вятърът са все напразни усилия на гордостта, нежелаеща да съобрази желанията с възможностите си“ (Пинкър 2007: 480).

Социолингвистите отдавна са достигнали до твърдението, че “Масовата грешка е наложила се тенденция, която ние не сме усетили навреме и не сме реагирали своевременно да ѝ дадем път за свободна конкуренция” чрез допускането ѝ като дублетна форма (Виденов 2003). Тези тенденции си пробиват път в медиите и много често дразнещи грешки се оказват съвсем приемливо речево поведение за говорещите българския език като роден заради повторението им в медийната реч. Затова “виновни за масовите грешки са не масово грешащите, а кодификаторите, които не отчитат, че определени езикови тенденции вече са взели връх” (Върбанова 2013).

Вследствие на естествената, но и целенасочено направлявана тенденция към демократизация М. Виденов посочва две групи промени в езика и стила на медиите – граматически и стилистични. В настоящата статия няма да се обсъждат вече нееднократно обсъждани граматически промени в книжовния стандарт (все по-честа употреба на формите ходиме вм. ходим , въртъ вм. въртя; разколебаване на формите за означаване на лице – кого; отпадане на звателните форми; членуване и на географските названия и съществителните собствени имена и др.) (Виденов 2003: 221).

В резултат от двугодишен мониторинг на устна (понякога и писмена) реч в електронните медии и на журналистически текстове в печата се регистрират високочестотни отклонения, чието приемане като нормативни би показало приемането на изменението на цели граматически и фонетични парадигми. Масовите грешки могат да доведат до сериозни изменения в граматическата система на българския език, а както знаем, именно в нея промените настъпват най-бавно и с най-сериозна съпротива.

1. Фонетични и акцентни отклонения от книжовния стандарт

Колебания в ударението

■ бЮро вм. бюрО („На кафе“, НТВ, 26.04.2018)

■ свещено мИро вм. свещено мирО („Новините“, НТВ, 05.04.2018)

■ мИряни вм. мирЯни (многократна употреба)

■ метропОлита вм. метрополИта („Новините“, НТВ, 05.04.2018)

■ членовЕ вм. члЕнове (многократна употреба в новинарските телевизионни емисии)

Някои от акцентните отклонения все още не са достатъчно статистически значими, за да бъде подложена на проверка нормата при изговарянето на думите.

Билабиално „л“ вместо алвеодентално „л“ от типа пуанина, суънце, уокум и др. В журналистическата реч това явление е изключително често. В предаването „Семейни войни“ (НТВ, 02.08.2019 г.) при подаден от водещия стимул лучена участникът разбира учена и дава грешна асоциация, тъй като е съобразена със семантиката на думата, която е дешифрирана. С. Мицова и Г. Падарева-Илиева не класифицират явлението „като диалектна особеност, а като експанзивна, некоректна артикулация на територията на цялата страна със съответни последствия в правописа, семантиката и фонетичната система на българския език“ (Мицова, Падарева-Илиева 2016: 233).

Някои от тези промени предизвикват трудности в правописа и семантиката на думата и изказването. Примерите са посочени от изследователките:

Правописни грешки: клалзи, лай-фай, Константинопоу, палза и др.

Семантични грешки: алт – аут; получавам – поучавам; лобирам – обирам; блуза – буза; блуден – буден (пример Откакто зае този пост, се научи само да лобира/ обира) (Мицова, Падарева-Илиева 2016: 233).

Електронните медии задълбочават проблема според изследователките, тъй като задават норма, макар и некоректна, вследствие на устойчива тенденция в българската езикова ситуация (Мицова, Падарева-Илиева 2016: 233-236).

2. Граматически отклонения от книжовния стандарт

2.1. Освен споменатите граматически промени от М. Виденов резултат от масови отклонения е и **промяната в морфологичната парадигма на съществителните**

абстрактно-събитийни имена, които все по-често се използват в множествено число (вж. по-подробно Ефтимова 2015)[1]:

сечи, морбилите („Здравей, България!“, НТВ, 22.03.2017)

Как след тези ефири се прибираш вкъщи? („Комбина“, НТВ, 04.12.2016)

римейки („Денят започва с Г. Любенов“, БНТ, 14.02.2016)

не обичам такива показности („Здравей, България!“, НТВ, 27.06.2018)

кафе с различни видове алкохоли в него („На кафе“, НТВ, 29.06.2018)

Мария, която спасява животи/ пиша поезии („Здравей, България!“, НТВ, 21.01.2016)

реваниши („Новини – спорт“, НТВ, 14.12.2015)

хора с едни такива огромни физику (Сутрешен блок, BG on AIR, 25.05.2018)

джакпоти (Националната лотария)

Прокуратурата поиска имунитетите на 6-ма депутати („Здравей, България!“, НТВ, 09.11.2018 г.)

2.2. Разколебаването на употребата на бройната форма на множественото число при съществителните имена от мъжки род за нелица рефлектира върху условията за употреба на множествените форми на всички съществителни имена и на числителните мъжколични форми.

Над 3000 снегорини ще чистят пътя („Новините“, НТВ, 24.10.2016)

двама легенди (за лица от мъжки пол) („Тази събота и неделя“, Диана Любенова, bTV, 12.03.2016)

над 800 българина („Новините“, НТВ, 08.06.2018)

12 спектакли (Култура.бг, БНТ, 19.10.2018)

След няколко случая на саморазправа... (Новините, bTV, 02.01.2019)

2.3. Пълно разколебаване на граматичното правило може да се отбележи и при употребата на притежателни възвратни местоимения, които са изместени от кратките и пълните форми на притежателните местоимения.

Не възпитавате децата Ви в съпричастно отношение („На твоето място“, BG on AIR, 17.04.2016)

Млада жена е застреляна в дома ѝ в София (Новините, НТВ, 29.10.2018)

2.4. **Съгласуването** в словосъчетанието и изречението не според граматическия род на думата, а **според естествения пол на референта** се превръща в нормална речева практика. (Исключение от тази тенденция правят названията за професии, занятия и звания/титли, при които по-предпочитани са мъжколичните форми при обозначаване на референти с естествен женски пол.)

Свалиха дете от автобус, защото нямал точно пари (Vesti.bg, 03.02.2018)

Емблематичен е примерът от 2013 г., когато в Парагвай 10-годишно момиче забременява след изнасилване от доведения си баща. Въпреки риска за физическото и психичното ѝ здраве властите в страната категорично отказват да ѝ разрешат да се прекъсне бременността (Бела Чолакова, „Всяка година 2 хиляди български ученички правят аборт“, „168 часа“, 14-20.10.2016, 48-49 с.)

Това момиче е изключително. Тя сега ще ми се обиди, но на 46 години изглежда превъзходно („Събуди се“, Мон Дьо, НТВ, 07.02.2016).

15-годишно момиче е приета в монтанската болница (Новините, НТВ, 23.09.2019)

Той беше обвинен от модел, че я е изнасилвил в Париж (Новините, НТВ, 09.08.2019)

Момчето сам поправя трабантите („Събуди се“, НТВ, 18.08.2019)

...в болничната стая, в която е настанен охраната („Здравей, България!“, НТВ, 25.05.2017) – става дума за мъж, който е охранител

Първата ни ракета е четвърти в света (за Григор Димитров) („Спортните новини“, НТВ, 15.11.2017)

Предпочитание на мъжколични форми за професии, звания и т.н.

Директорът на гимназията разбрала („Новините“, НТВ, 24.10.2016) – естественият пол на референта е женски

„Все още съм жива“, отговори 90-годишния монарх (за кралицата на Англия) („Новините“, bTV, 28.06.2016)[2]

2.5. Едно синтактично отклонение – **дублирането на допълнението** от главното изречение в подчиненото определително изречение вече в службата на подлог, започва да се превръща в синтактична норма не само в устната, но и в писмената реч:

Говорим за психологически и екзистенциални нагласи към света, които нагласи влияят на усещането за скърцане (в. „К“, бр. 1(1), година I, 5.10.2018, с.10)

Заслужава си да подложим на по-задълбочена дискусия масовите грешки и да анализираме по-внимателно причините за тяхната проява. Би следвало да се постави и въпросът дали те да станат нормативни само за устната, или и за писмената реч, защото всеизвестно е, че „Непоследователностите, причинени от ограниченията на краткосрочната памет и необходимостта от планиране, които са незабележими при устен разговор, вече не са толкова невинни върху листа хартия, който ще се изучава на спокойствие“ (Пинкър 2007: 483).

Вероятно някои от тези процеси са стигнали твърде далеч и не могат да бъдат преустановени, но „Някои неща в начина, по който хората се изразяват в определени ситуации, си струва да се опитваме да променим“ (Пинкър 2007: 480). Ето защо дискусията не бива да спира.

БИБЛИОГРАФИЯ:

Буров 2012: Буров, Ст. Две норми на българската устна книжовна реч // Електронно списание LiterNet, 07.11.2012, № 11 (156). Available from: <https://litenet.bg/publish28/stoian-burov/dve-normi.htm>

Виденов 2003: Виденов, М. По въпроса за “масовата грешка” в речта на съвременната българска интелигенция. // Електронно списание LiterNet, 13.06.2003, № 6 (43). Available from: <https://litenet.bg/publish3/mvidenov/masovata.htm>

Върбанова 2013: Върбанова, П. Българският език днес – между разума и чувствата, между миналото и интернет, 2013 // Блогът на Павлина Available from: <https://pavlinav.wordpress.com/2014/10/08/1-72/>

Ефтимова 2015: Ефтимова, А. Множественото число на абстрактните съществителни имена в съвременните български медии // *Дзяло*, X-XX в. год. III, 2015, брой 6; ISSN 1314-9067.

Мицова, Падарева-Илиева 2016: Мицова, С., Г. Падарева-Илиева. Тенденции в изговора на алвеоденталната съгласна Л в съвременната българска реч // Проблеми на социолингвистиката. Езикова ситуация – състояние и тенденции. Съст. А. Ангелов, Кр. Алексова, К. Цанков, К. Исса, Цв. Венкова, Д. Апостолова, И. Гегова. Т. 12, София: Международно социолингвистическо дружество, 2016, 232-236.

Пинкър 2007: Пинкър, С. Езиковият инстинкт. Как умът създава езика, София: Изток-Запад, 2007.

[1] Промяната е регистрирана не само в медиите, което подсказва, че е започнала във всекидневното общуване и е допусната в медиите като резултат от съзнателната езикова политика на демократизиране:

Болестното явление на съвременното общество, което цели позитиви и харесвания, води до фатални краища, които според мен са едни от най-плашещите неща в двадесет и първи век (журналистически студентски коментар);

България има славно минало, а историите за героизмите на апостолите са запазени в съзнанието на хората (кандидатстудентски текст).

[2] Примерите отразяват съгласуване по естествен пол, тъй като прилагателното „жива“ и причастието „разбрала“ реферират към жени (във второто изречение е налице цитат и друг вариант е невъзможен). В двете изречения по-дискуссионна е употребата на названията за звания и позиции в мъжки род.

Mass deviations from literary standards in the media – mistakes or new norms?

Andreana Eftimova

Professor, DSc, Faculty of Journalism and Mass Communication, Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Abstract:

In speech, there are phenomena that deviate from the literary norm and are widely used, ie. represent „mass“ errors that communicators over time stop evaluating as a deviation in their linguistic behavior. Typically, this type of errors is interpreted as a manifestation of a low

linguistic culture and as a severe deficiency in literacy. In fact, it is very likely that this is a rule change that has occurred, but has not yet been reflected in the codification documents. The article analyzes mass mistakes in the media that are no longer recognized as defects in speech.

Key words: mass error, norm, literary language, codification

ПРЕПОРЪЧИТЕЛЕН ФОРМАТ ЗА ЦИТИРАНЕ

Ефтимова, Андреана. Масовите отклонения от книжовноезиковите норми в медиите – грешки или нови норми? – В: Медии и език. Електронно списание за научни изследвания по медиен език [онлайн]. 26 януари 2020, № 7 [Реторически тренинги]. ISSN 2535-0587. <<http://medialinguistics.com/2020/01/26/common-deviations-from-the-literary-norms/>>

Реторически техники в парламентарните дебати

Борис Ценов

Резюме:

В статията се анализира прилагането на реторическите техники „възвратен удар“ и „реторичен диалог“ по време на парламентарни дебати. Основна теза на автора е, че умелото прилагане на реторични техники невинаги допринася за убеждаване в ораторската теза, но предизвиква дискусия и въздейства върху аудиторията. Основните теоретични понятия са разгледани в първата част на текста, след което са анализирани откъси от два парламентарни дебати, по време на които са приложени техниките на възвратния удар и реторичния диалог. Проследявайки развитието на дебатите и резултатите от тях, авторът доказва тезата си, че използването на реторическите техники при защита на ораторската теза не е достатъчно условие за промяна на нагласите на аудиторията, но предизвиква дискусия и внушава идеи.

Ключови думи:

парламентарни дебати, политическа реторика, възвратен удар, реторичен диалог

Присъединяването на България към западните политикоикономически и военнополитически блокове е приоритет във външната политика след 1990 г. Перспективата, приемана първоначално като немислима, с времето става все по-важна, докато в разглеждания в настоящото изследване период се превръща в главен и неотменим външнополитически приоритет. Предприемат се и промени във вътрешната политика, тъй като условията за присъединяване, поставяни пред страните-членки, включват адаптиране на националното законодателство и управленски практики към тези на блоковете. Предусловия за извършването на тези промени са промяната в геополитическия курс и в националната политика на страната кандидат-член. Тези условия в България се създават през пролетта на 1997 г., когато новоизбраното правителство ясно заявява, че страната ще следва западния модел на развитие и провежда твърда политика по изграждане на този модел.

След възприемането на новия курс на развитие, обект на дискусии в Народното събрание са политиките на страната както във външно-, така и във вътрешнополитически план. В настоящата разработка са изследвани части от два класически парламентарни дебати: по изпълнението на препоръки от външнополитическо естество от 1998 г. и по приемането на военната доктрина на страната от 1999 г. Обект на изследването са реторическите техники възвратен удар и реторичен диалог, приложени от народния представител Елена Поптодорова по време на тези дебати и ефективността, която имат в убеждаването на аудиторията в ораторската теза.

Разглежданите прения са класически пример за парламентарни дебати, при които е налице публична съпоставка на тези в условия на директна конфронтация между страните, които притежават аргументативни специфики и се арбитрират от колективен субект – политическа аудитория (Стефанова 2015: 218), каквато в случая са депутатите от 38-то Народно събрание. Изказванията от парламентарната трибуна са традиционно средство на политическото красноречие, с чието изследване, съгласно определението на Нели Стефанова (Стефанова 2015: 213) се занимава политическата реторика. Авторката посочва още, че политическата дейност се реализира чрез специфични комуникативни форми, а онова, което обединява политиката и реториката са властовите отношения (пак там, с. 97). В този смисъл особеност в политическата ситуация в България в изследвания период, която има отражение върху парламентарните дебати и върху ефективността на използваните средства за убеждаване на аудиторията, е пълното мнозинство на управляващата партия, което ѝ позволява провеждането на управленска политика, напълно независеща от мнението и съответно от аргументацията на коалиционни или опозиционни партии.

Тази особеност проличава ясно по време на дебатите, инициирани от опозиционния народен представител Елена Поптодорова с питане относно препоръките, съдържащи се в Информационния доклад за България на Парламентарната асамблея на Съвета на Европа, проведени на 9-ти октомври и 16-ти октомври 1998 г. Питането анализира заключенията на доклада и причините за тях, отчита положителните и отрицателните бележки и завършва с въпроса: